

Rundskriv
frå
Riksadvokaten
Ra 01-23
632.1-0

Rundskriv nr. 5/2002
Oslo, 15. november 2002

VARETEKT

I. INNLEIING

I seinare tid er det vedteke fleire endringar i reglane om varetekt:

Ved *lov av 2. mars 2001 nr. 7* vart det m.a. gjort endringar i:

- ∞ Straffeprosesslova § 172 ("rettshåndhevelsesarrest") ved at området for lova vart utvida. Etter endringa kan også nokre alvorlege lekamskrenkingar, som ikkje har ei strafferamme på minst 10 år, gje grunnlag for fengsling etter § 172, jf. nærare under pkt. III.
- ∞ Straffeprosesslova § 186 ved at det vart teke inn ein regel om at retten pliktar å grunngje særskilt avgjerder om bruk av restriksjonar ved varetektsfengsling, jf. pkt. IV 4.

Førearbeida til desse lovendingane er Ot. prp. nr. 81 (1999-2000) og Innst. O. nr. 45 (2000-2001).

Lova vart gjort gjeldande straks.

Ved *lov av 28. juni 2002 nr. 55* vart det m.a. gjort endringar i:

- ∞ Straffeprosesslova § 183 fyrste leden slik at fristen for å framstille sikta for varetektsfengsling er "den tredje dagen etter pågripelsen". Denne endringa er førebels ikkje gjort gjeldande. Det same gjeld endringane i straffeprosesslova §§ 98, 102 fyrste leden andre punktum og § 103 andre leden fyrste punktum, som knyter seg til denne endringa.

Dei andre endringane i lova av 28. juni 2002 nr. 55 vart gjort gjeldande frå 1. oktober 2002 og gjeld m.a.:

- ∞ Nye reglar om varetekt i isolasjon, jf. særleg endringane i § 186 og ny § 186a, jf. pkt. IV.
- ∞ Eit tillegg i straffelova § 60 om krav på eit ekstra frådrag når den fengsla har vore i fullstendig isolasjon i varetekt, jf. pkt. IV 5.
- ∞ Straffeprosesslova § 185 andre leden som i eit nytt tredje punktum fastsett at påtalemakta skal gjere greie for den etterforskinga som er gjort, og kva som står att, jf. pkt. V.

Førearbeida til desse lovendingane er Ot. prp. nr. 66 (2001-2002) og Innst. O. nr. 68 (2001-2002). Dei nye reglane er omtala i Justisdepartementet sitt rundskriv G-16/02 av 10. september 2002, og riksadvokaten viser til dette for ei oversiktleg orientering om innhaldet i dei nye reglane.

Rundskrivet her gjev påtaledirektiv i samband med endringane av straffeprosesslova

§ 172 og dei nye reglane om isolasjonsfengsling. Riksadvokaten vil eventuelt kome attende med direktiv om den forlenga framstillingsfristen i samband med at lova vert gjort gjeldande.

I rundskrivet vert det også fastsett nye rutinar for framsetting av krav om fengsling og innsending av dokument til retten før fengslingsmøtet, jf. pkt. VI.

Riksadvokaten ga i to brev av 10. november 1999 retningsliner om "restriksjoner ved varetekt" og om "underretning til pårørende og advokat om pågripelse". Desse retningslinene vert avløyst av rundskrivet her.

Bruk av varetekt mot aktive vinningskriminelle er omtala i mål- og prioriteringsrundskriva for 2000 og 2001 (rundskriv nr. 1/2000 og 1/2001). Retningslinene vert ført vidare i dette rundskrivet, sjå pkt. VII og VIII.

II GENERELT OM BRUK AV VARETEKT

Bruk av fengsel før straffskuld er fastslått av ein domstol er eit svært alvorleg inngrep og skal berre nyttast når det er naudsynt for effektivt å nedkjempe kriminaliteten.

Påtalemakta skal ikkje krevje eller oppretthalde varetekt for å leggje noko form for press på den sikta til å forklare seg, eller for at han skal hjelpe til med å oppklare saka på annan måte.

Påtalemakta må nøye vurdere om det er behov for varetekt, og eventuelt kor lenge. I førearbeida er det understreka at fristen på fire veker i straffeprosesslova § 185 er ein "lengstefrist for normaltilfellene. ... Fristen skal settes til 4 uker bare hvis forholdene i den konkrete saken tilsier det. Den skal ikke settes til 4 uker mer eller mindre automatisk". (Ot. prp. nr. 66 (2001-2002) side 40, sjå også Innst. O. nr. 68 (2001-2002) side 5.) Dette gjeld sjølvsagt tilsvarande for krav frå påtalemakta om fengsling. Utan omsyn til den fengslingsfristen som retten har fastsett, skal den sikta setjast fri straks behovet for varetekt har falle bort, eller er redusert så mykje at ein ikkje kan rekne med at retten ville godta vidare fengsling dersom spørsmålet hadde vorte prøva.

Den ansvarlege politijuristen har ei særleg plikt til å kontrollere at varetekt og restriksjonar berre vert bruka i samsvar med lova og dette rundskrivet, og å kontrollere at desse tvangstiltaka ikkje vert nytta for å presse sikta.

III. RETTSHANDHEVINGSARREST

Påtalemakta bør vurdere å krevje fengsling etter § 172 dersom rettskjensla hjå folk ville verte krenkt om sikta ikkje vert fengsla. Samfunnet sitt behov for fengsling må stå sentralt ved krav om fengsling etter straffeprosesslova § 172, jf. Rt. 1996 s. 1032, Rt. 1997 s. 1739, Rt. 2001 s. 940 og Rt. 2002 s. 315. Det er viktig at påtalemakta gjer sitt til å oppretthalde sosial ro ved å krevje varetektsfengsling i slike høve. Utvidinga av straffeprosesslova § 172 slik at lova også omfattar brotsverk mot straffelova § 228 andre ledd andre straffealternativ, jf. § 232, § 229 andre straffealternativ, jf. § 232 og § 229 tredje straffealternativ, har gjort det mogleg å ta omsyn til dette på ein betre måte.

IV. ISOLASJON OG ANDRE RESTRIKSJONAR UNDER VARETEKT

1. Generelt om bruk av restriksjonar

Restriksjonar skal berre krevjast når det er naudsynt av omsyn til etterforskinga. Det må vurderast om den sikta har høve til - trass i fengslinga - å øydeleggje bevis, kor sannsynleg det er at dette vil skje, og kva konsekvensar dette eventuelt vil få.

Det skal ikkje krevjast eller oppretthaldast fleire, eller meir omfattande, restriksjonar enn det som er strengt naudsynt. Det er ikkje høve til å ta omsyn til mogleg auka "samarbeidsvilje", "økt konsentrasjon om saken" eller liknande.

Politiet og påtalemakta må, som riksadvokaten tidlegare har understreka, syte for at etterforskinga vert innretta slik at perioden med restriksjonar vert så kort som mogleg. Den ansvarlege politijuristen må heile tida vurdere om det er naudsynt å oppretthalde restriksjonane, også innanfor den tidsfristen som er fastsett av retten. Når det ikkje lenger er fare for at bevis kan verte øydelagt, skal restriksjonane opphøyre.

Restriksjonar må så langt råd praktiserast fleksibelt, og berre brukast ut frå omsynet til om bevis kan verte øydelagt.

2. Isolasjon

Ved lov av 28. juni 2002 nr. 55 vart det gjeve detaljerte reglar om bruk av isolasjon under varetektsfengsling, sjå ny § 186a og endringar i § 186 andre leden. Ein viser til sluttrapport frå Arbeidsgruppe I av 20. juni 2001 side 95 flg. og Ot. prp. nr. 66 (2001-2002) side 41 flg. og side 134-136 for nærare orientering om dei nye reglane.

Å halde den fengsla borte frå fellesskap med andre innsette (fullstendig isolasjon), jf. ny § 186a, er eit svært inngripande tiltak og må nyttast med stor varsemnd.

Delvis isolasjon, jf. § 186 andre leden, bør alltid vurderast som eit alternativ til fullstendig isolasjon, eventuelt i kombinasjon med besøksforbod eller besøkskontroll. Ein skal angje bestemt kven av dei innsette den sikta ikkje skal ha samvær med. Til dømes kan ein bestemme at den fengsla ikkje har høve til samvær med medsikta. Dette vil likevel ikkje alltid vere nok til å hindre at bevis vert øydelagt. Eit alternativ kan difor vera å angje positivt kven den sikta kan ha samvær med, i staden for å bestemme kven han ikkje skal ha høve til å ha kontakt med. Det er høve til å avgrense samværsretten også på denne måten, jf. Ot. prp. nr. 66 (2001-2002) side 134 andre spalte. Dette må truleg også kunne nyttast dersom retten overlet til påtalemakta å avgjere kven av dei innsette den fengsla ikkje kan ha samvær med, jfr. § 186 andre leden siste punktum.

3. Brev- og besøksforbod m.m.

Sjølv om det er sett forbod etter straffeprosesslova § 186 andre leden, kan påtalemakta tillate besøk og mottak av brev eller liknande, eventuelt under kontroll av politiet. Særleg når den sikta ikkje har høve til samvær med andre innsette, fullstendig eller delvis, må det nøye vurderast å tillate besøk.

Dersom kontroll er tilstrekkeleg, skal det ikkje krevjast forbod. Når retten fastsett kontroll, er utgangspunktet at den sikta skal ha same høve til besøk og brevveksling som andre varetektsinnsette, men politiet kan kontrollere besøket og korrespondansen.

4. Grunngeving av krav om restriksjonar

Etter ei tilføyning i straffeprosesslova § 186 tredje leden ved lov av 2. mars 2001 nr. 7, jf. tilføyning i same regel ved lov av 28. juni 2002 nr. 55, jf. ny § 186a siste leden vedtatt i same lov, skal ein i orskurden angje på kva måte etterforskinga vil verte skadelidande om den fengsla ikkje får forbod eller vert halden under kontroll eller i isolasjon.

Påtalemakta må, som fastsett i dei tidlegare retningslinene herfrå av 10. november 1999, gje ei utfyllande utgreiing med konkrete opplysningar om dei skadeverknader som, trass i at sikta er varetektsfengsla, kan oppstå om det ikkje vert gjeve restriksjonar

5. Varetektsfrådrag

Ved fullstendig isolasjon skal det gjevast eit ekstra varetektsfrådrag ”som svarer til en dag for hvert påbegynte tidsrom av 2 døgn”, jf. straffelova § 60 første leden nytt andre punktum. Bakgrunnen for regelen går fram av Ot. prp. nr. 66 (2001-2002) side 54 flg. og side 130. Aktor må opplyse retten om den sikta har vore i varetekt i fullstendig isolasjon, og i tilfelle kor lenge.

Det vert ikkje gjeve ekstra frådrag ved delvis isolasjon, men det kan i straffeutmålinga takast omsyn til at sikta har vore i delvis isolasjon, jf. Ot. prp. nr. 66 (2001-2002) side 56 andre spalte. Sjå også Rt. 2002 side 640 der domfelte fekk ”en viss reduksjon i straffen på grunn av varetekten, som må ha vært en påkjenning.” Aktor bør rutinemessig opplyse retten om, og i tilfelle kor lenge, det er nytta restriksjonar når den tiltalte har vore varetektsfengsla.

V. OPPLYSNING OM NÅR SAKA ER VENTA FERDIG ETTERFORSKA

Etter ei tilføyning i straffeprosesslova § 185 andre leden skal påtalemakta gjere kort greie for den etterforskinga som er gjort sidan siste rettsmøte og kva for etterforsking som står att.

I førearbeida vert det understreka at det er viktig at retten får opplysning om den etterforskinga som er gjort og den som står att, slik at retten ”...får best mulig grunnlag for å føre kontroll med fremdriften i etterforskingen”, jf. Ot. prp. nr. 66 (2001-2002) side 40.

I samband med krav om fengsling har det som kjent lenge vore vanleg å gje opplysningar om etterforsking som er gjort og det som står att. Heretter må ein alltid ta inn opplysningar om etterforskinga som er gjort sidan siste fengslingsmøte, gje ei oversikt over kva som står att og, som tidlegare, angje når ein reknar med at saka er ferdig etterforska, jf. straffeprosesslova § 185 andre leden fyrste punktum. Er det ikkje gjort noko etterforsking etter siste rettsmøte, til dømes fordi saka er ferdig etterforska og fengslingsgrunnlaget er unndragings- eller gjentakingsfare, skal ein melde dette saman med opplysning om når saka venteleg vert teken opp til doms.

VI. INNSENDING AV KRAV OM FENGLING OG DOKUMENT TIL RETTEN FØR FENGLINGSMØTET

Arbeidsgruppe II i ”Prosjekt raskere straffesaksbehandling” understreka i sin sluttrapport behovet for at retten er godt nok informert til å kunne vurdere om det er tilfredsstillande framdrift i saka. Gruppa uttalte m.a. (side 91):

”Med mindre det dreier seg om enkle, oversiktlige saker kan det muligens være hensiktsmessig at forlengelsesbegjæringer blir inngitt allerede 2-3 dager forut for fengslingsmøtet, samtidig med at saksdokumentene, gjerne i form av en kopisak, blir oversendt.”

Arbeidsgruppe I uttalte i sin sluttrapport (s. 100) at den var samd i dette og la til grunn at riksadvokaten burde gje nødvendig instruks. Også departementet slutta seg til dette, jfr. Ot. prp. nr. 66 (2001-2002) side 41.

Riksadvokaten *bestemmer* på denne bakgrunn at påtalemakta ved krav om forlenga fengsling til vanleg skal sende fengslingskrav og saksdokument, i original eller kopi, til retten 2 dagar

før fengslingsmøtet. Ein tilrår at politiet tek kontakt med domstolane i distriktet for eventuell nærare avtale om kva for rutiner som bør følgjast.

VII. MELDING TIL PÅRØRANDE OG ADVOKAT OM PÅGRIPING

Riksadvokaten ga 10. november 1999 mellombels retningsliner for melding til pårørende om pågriping og rett til kontakt med advokat. Desse vert vidareført uendra:

1. Melding til pårørende

- a) Den sikta skal spørjast om han ynskjer at husstanden hans, eller ein annan person han peiker ut, skal gjevast melding om pågripinga. Det skal i så fall gjevast melding snarast mogeleg og til vanleg seinast 2 timar etter at den sikta er tatt inn til politistasjon eller lensmannskontor.

Det skal ikkje gjevast melding når den pågripne er over 18 år og ikkje ynskjer det, med mindre særlege grunnar taler for det.

- b) Ein kan la vera å gje melding når det er grunn til å tru at det vil vere til vesentleg skade for etterforskinga jf. straffeprosesslova § 182 andre leden. Politimeistrane må syte for gode rutiner slik at dei som avgjer om det skal varslast også har naudsynt kunnskap for å vurdere om ein av omsyn til etterforskinga kan la vera å melde frå. I vurderinga av om ein skal la vera å melde frå av omsyn til etterforskinga, bør det m.a. takast omsyn til:

Kor stor fare det er for at bevis vert øydelagt:

I denne vurderinga må ein også ta omsyn til kor stor faren er for at bevis kan verte øydelagt avhengig av om ein melder til den pågripne sin husstand eller til ein annan utpeika person.

Behovet for å gje melding:

I utgangspunktet skal det meir til for å la vera å melde frå til den pågripne sin ektefelle, sambuar, foreldre eller andre han bur saman med, enn til ein utanforståande han peikar ut.

Alder og andre personlege forhold hjå den sikta:

Vert personar under 18 år pågripne må det vera særlege grunnar for ikkje å melde frå. For ungdom over 18 år som bur hjå foreldre eller andre omsorgspersonar, skal det også mykje til for ikkje å melde frå. Elles bør det takast omsyn til personlege forhold hjå den sikta, t.d. høg alder, sjukdom, omsorgsplikter m.m.

Til vanleg bør ein ikkje melde frå når den pågripne er over 18 år og er så rusa at det ikkje er mogleg å få eit klart svar på om det er ynskjeleg med varsling.

- c) Melding kan politiet gje ved å ta kontakt med den personen den sikta peikar ut, eller ved at den pågripne sjølv får høve til å varsle pårørende pr. telefon medan politiet høyrer på.
- d) Det skal gjerast merknad i vakt- eller arrestjournal om at det er gjeve melding eller at dette er forsøkt. Er det vedteke å ikkje melde frå, skal også dette gå fram av vakt- eller arrestjournal saman med ei stutt grunngjeving. Dersom det heilt unntaksvis er aktuelt å vente med å gje melding til etter at fristen for framstilling er ute, minner ein om regelen i straffeprosesslova § 182 andre leden andre punktum som fastsett at spørsmålet om manglande melding skal leggjast fram for retten fyrste gongen den pågripne vert framstilt.

Ein minner elles om at ein utanlandsk statsborgar som vert pågripen skal gjerast kjent med at han har rett til å be om at vedkomande konsulære stasjon vert varsla, med mindre dette kan vere til skade for etterforskinga, jf. påtaleinstruksen § 5-12.

Ein understrekar også at pågripingar utløyser ei særleg aktivitetsplikt i etterforskinga. Ved planlagde pågripingar kan spørsmålet om utsett melding av omsyn til etterforskinga med fordel drøftast og avgjerast før tvangsmidlet vert sett i verk.

2. Kontakt med advokat

Etter straffeprosesslova § 94 fyrste leden har den sikta rett til å få hjelp av ein forsvarar etter eige val på alle steg i saka. Denne retten skal den mistenkte etter påtaleinstruksen § 8-1 andre leden gjerast kjend med før avhøyr, jf. også påtaleinstruksen § 8-4.

Retten til å få hjelp av forsvarar på alle steg i saka innebær også at den sikta får høve til å varsle ein advokat om pågripinga.

Følgjande retningsliner skal følgjast:

- a) Ein førespurnad om å melde frå til advokat bør til vanleg etterkomast snarast råd og seinast 2 timar etter at den pågripne har kome til politistasjon eller lensmannskontor. Kjem den pågripne inn etter kl. 22.00, vil det vanlegvis vere nok at det vert gjeve høve til melding morgonen etter.
- b) Føremålet med å gje den sikta høve til å kontakte advokat er i første rekkje å gjere det mogeleg for han å melde frå om pågripinga. Til vanleg er den mest praktiske framgangsmåten truleg at politiet, etter å ha forsikra seg om at det er den ynskde advokaten som svarer på førespurnaden, overlet til sikta å samtale direkte og ukontrollert med advokaten. Om turvande kan samtalelengda avgrensast tidsmessig, og meir omfattande rådgjeving eller drøftingar utsetjast til ordinær kontakt mellom forsvararen og den sikta kan koma i stand, jf. straffeprosesslova § 186 fyrste leden som bestemmer at den som er pågripen eller fengsla, har rett til ukontrollert skriftleg og muntleg samkvem med den offentlege forsvararen sin.
- c) Om advokaten som den pågripne ynskjer ikkje er tilgjengeleg, vil det til vanleg vere tilfredsstillande om det vert lagt att ein beskjed ved kontoret hans om pågripinga og ynskje om kontakt.
- d) Den sikta har rett til fritt val av forsvarar, jf. straffeprosesslova § 94 fyrste leden, med mindre det er fleire sikta i saka som har motstridande interesser, jf. straffeprosesslova § 95 siste leden. Politiet må ut frå dei faktiske opplysningane i saka gjere ei sjølvstendig vurdering av om det er motstridande interesser, og om fleire sikta difor ikkje bør ha same forsvarar av omsyn til etterforskinga. Ved usemje må spørsmålet leggjast fram for retten så snart som mogleg.
- e) Det skal gå fram av vakt- eller arrestjournal at førespurnad frå sikta om å melde frå til advokat, er etterkome eller prøvd etterkome.

Statsadvokatane bør frå tid til anna kontrollere at nemnde retningsliner vert følgde, til dømes ved dei regulære inspeksjonane, ved å gjennomgå arrest- eller vaktjournalane eller på annan måte.

VIII. VARETEKTSFENGSLING AV RESIDIVISTAR

Riksadvokaten har i fleire år lagt stor vekt på å motarbeide ”kvardagskriminalitet”, ikkje minst vinningskriminalitet, jf. m.a. dei siste mål- og prioriteringsrundskriva. Ein minner også om materialsamlinga om vinningskriminalitet som vart sendt ut herfrå i februar 1999. Denne samlinga er framleis aktuell og bør nyttast. Eit av fleire viktige verkemiddel for å motarbeide denne kriminaliteten, er aktiv og målretta bruk av kortvarig varetekt av dei mest aktive tilbakefallsforbrytarane. Dette har fått sterk oppslutnad frå politisk hald:

Justisdepartementet uttala i Ot. prp. nr. 81 (1999-2000) at departementet var samd med Riksadvokaten i at ”varetekt bør nyttast aktivt i kampen mot den gjentatte vinningskriminaliteten” (side 12 andre spalte).

Justiskomiteen understreka i Innst. O. nr. 45 (2000-2001) at komiteen har gjeve ”entydige signaler om ønske om økt bruk av varetekt mot gjengangerkriminalitet” (side 2). Komiteen uttalte vidare (same staden):

”Komiteen mener fare for nye voldshandlinger er et klart kriterium for bruk av varetekt, og at dette er et viktig virkemiddel for å stoppe voldsutøvere i en tidlig fase.

Komiteen merker seg Riksadvokatens uttalelse om at politi- og påtalemyndighet i forhold til en kjerne av meget aktive vinningskriminelle, og likeledes overfor personer som repeterende begår mindre alvorlige voldshandlinger, har sett behov for økt bruk av varetekt.”

Komiteen tok til orientering riksadvokaten si tilråding om ikkje å utvide lovheimelen for fengsling av residivistar fordi gjeldande regelverk vart sett på som godt nok, men la til grunn at:

”Riksadvokatens intensjon om økt bruk av varetekt overfor de grupper han nevner blir fulgt opp innenfor gjeldende regelverk.

Komiteen understreker at selv om det er full enighet om økt bruk av varetekt overfor gjengangere, har det vært et ønske om å redusere antall varetektsdøgn ved raskere straffesaksbehandling og om at belastningen for varetektsinnsatte med restriksjoner må begrenses så langt som mulig.”

Varetekt må framleis nyttast aktivt mot dei mest iherdige tilbakefallsforbrytarane. Pågriping og framstilling for fengsling bør regelmessig vurderast i forhold til denne gruppa. Det må arbeidast for å få dom i saka så raskt som mogleg, helst i løpet av fyrste fengslingsperioden. Ei god hjelp i arbeidet mot denne typen kriminalitet vil vere bruk av kortvarig varetekt, kombinert med auka straffenivå for vinnings- og valdsbrottsverk.

Som Justiskomiteen understrekar, er det ikkje noko motsetnad mellom det som her vert sagt om aktiv bruk av varetekt i høve til tilbakefallsforbrytarar og ynskje om generelt å redusere bruken av varetekt. For tilbakefallsforbrytarar er det tale om svært korte varetektsperiodar og direkte overføring til soning. Dei for lange varetektsperiodane finn ein vanlegvis i heilt andre sakstyper, og skuldast då særleg for dårleg framdrift i etterforskinga og lang behandlingstid i domstolane. Dette må løysast med raskare straffesaksbehandling. Det er gjort mykje på dette området i seinare tid, sist m.a. ved at det ved lov av 28. juni 2002 nr. 55 vart innført fristar for å halde hovudforhandling i saker der den sikta var under 18 år på tidspunktet for handlinga, eller er varetektsfengsla når saka vert tillyst, jf. nye reglar i straffeprosesslova § 275 andre

leden. Regjeringa vidarefører i St. prp. nr. 1 (2002-2003) side 86 også fristane for avgjerder om påtale i enkelte valdssaker og i saker mot personar som var under 18 år på tidspunktet for handlinga, jf. også riksadvokaten sitt mål- og prioriteringsrundskriv for politiet for 2002 (nr. 1/2002) side 6. I Ot. prp. nr. 106 (2001-2002) er det gjort framlegg å lovfeste i straffelova § 249 ny andre leden, at tiltalespørsmålet skal avgjerast ”senest innen 6 uker etter at noen er å anse som mistenkt i saken, dersom den mistenkte var under 18 år på handlingstiden.”

Tor-Aksel Busch

Knut H. Kallerud
førstestatsadvokat